

KROMĚŘÍŽ – zámek

Renier MEGANCK

2 lunetové obrazy krajín, kolem r.1680:

HORNATÁ KRAJINA S HRADEM

(předchozí název: Hornatá krajina s opevněným městem)

inv.č. KE 4486 (51838/37-42266)

olej na plátně 265×124 cm

snímky 1-18

SKALNÍ KRAJINA SE ZŘÍCENOU PEVNOSTÍ

inv.č. KE 4484

olej na plátně 260×124 cm

*snímky 19-33**zpráva o restauraci (srpen- prosinec 2016)*

Oba obrazy jsou součástí souboru obrazů krajín, vyplňujících klenební pole chodeb arcibiskupského zámku. V 19.století došlo k přemístění původně závěsných obrazů a formáty byly přizpůsobeny nastavením plátna i domalbou tak, aby klenební pole vyplňovaly ve funkci marufláže. Plátna byla napnuta do masivních nových ráků a opatřena širšími vnějšími ráky, lícujícími s tvarem klenby, zakrývajícími však části maleb.

stav před opravou:

Povrchové znečištění, zahnědlá sekundární laková vrstva, krakeláž mírná a pravidelná u obrazu s hradem (KE 4486), výraznější u krajiny se zříceninou (KE 4484). Plátno zvlněné, drobné trhliny a odpadaná místa po mechanickém poškození, zejména v místech švů v horních částech pláten. Obraz se zříceninou má vertikální sešivanou trhlínu v partii oblohy (snímek 29), obraz s hradem má proražené místo uprostřed dolní části (snímek 8) a lehce protržený okraj (podlepený) při pravém horním okraji. Obraz s hradem byl kvůli přemístění a zvětšení formátu v 19.století rozšířen našitím pruhu plátna při levém okraji, s hrubou domalbou, přesahující i do plochy originálu. Tento doplněk se vlivem nevhodného napnutí zvlnil (snímek 6).

Plátna byla uchycena zatlučením hřebíky v lici malby podél okrajů velmi masivních napínacích ráků šíře 14,5-15 cm a síly 2 cm, s hranami okosenými v celé ploše směrem ven (dozadu, ke zdi) – pro těsné osazení k omítce klenby. Podobně byly koseny i svrchní ráky šíře 11 cm (měřeno i s vloženou zlacenou lištou), nevhodně zakrývající poměrně rozsáhlé partie

originální malby. Plochy svrchních rámu jsou opatřeny mořením a lakovou vrstvou hnědou tzv.liščího odstínu. Vnitřní zaoblené lišty mají zkorodované a zčásti setřené metalové zlacení (na polimentu) a na řadě míst se uvolňují; upevněny jsou hrubými viditelnými hřebíky, některá místa jsou naštipnutá. Lokální napadení červotočem.

průzkum:

Oba obrazy byly původně napnuty obvyklým způsobem na napínací rámy (tj.plátno přitlučeno z boku) a zavěšeny volně jako závěsné obrazy pod klenbou. Nález u krajiny se zříceninou (4484) umožňuje rekonstruovat i přibližný rozměr původních ozdobných rámu – obraz byl totiž dokončován už po montáži do rámu. V levém okraji se zachovala stopa šedé podmalby, široká 2,5-3 cm od okraje zahnutí plátna. Přičteme-li tedy předpokládanou hmotu dřeva při okraji 2,5 cm, dostáváme rozměr původního ozdobného rámu v šířce 5 - 5,5 cm, tedy poměrně úzké, proporčně vhodné uzavření obrazových polí. Obtížně vysvětlitelný je asphaltový nátěr původních boků plátna obrazu s hradem (4486), který se jinde nevyskytuje.

Technika malby: Malba je provedena na klíženém hrubém konopném plátně 9×9 nití/cm² šířky 97 cm. Zbývající část formátu lunety byla doplněna našitím odpovídajícího úseku dalšího pruhu plátna. Podkladovou vrstvu tvoří červenohnědá železitá hlinka ve směsi s dalšími plnivý, pojená emulzně s převažujícím podílem oleje. Poměrně mírná a pravidelná krakeláž barevné vrstvy obrazu s hradem pro to svědčí (snímek 4); u druhého obrazu však podíl oleje převládá – krakeláž je výraznější, mimořádně houževnatá (snímek 26). Základní nátěr na tomto podkladu byl šedý, světlejší v horních partiích oblohy. Okrajové úseky zakryté kdysi rámem na obraze se zříceninou nám poskytují představu o této šedé podmalbě, které prosvítající červenohnědý podklad dodával mírně nafialovělý odstín. V této šedé vrstvě bylo provedeno základní rozkreslení a podložení, jak to v 17.století bylo obvyklé, poté již následovala vlastní malba.

Díky analýzám, které provedl ing.Michal Pech, máme poměrně přesnou představu o výstavbě barevné skladby obou obrazů. Autor se vyhnul užití měděnky, před níž ostatně kdysi varoval ve svém receptáři jeho starší vrstevník Theodor de Mayerne. Všechny zelené odstíny tvoří pouze zem zelená, ve směsi s přidávanými pigmenty (černá, hnědá). Opakované analýzy

SEM/EDS neprokázaly přítomnost mědi. Nejhlubší temné zeleně však mohly být docíleny pouze kombinací černě a organické žlutě (snad šafrán nebo gumiguta); identifikace těchto organických materiálů je však prozatím mimo možnosti dosavadních analýz. Protokoly z analýz jsou připojeny v závěru této dokumentace. Z identifikovaných pigmentů je to obvyklá směs olovnaté běloby a křídly, uhlikatá čern a smalt. Ostatní jsou přírodní hlinky, zejména umbra.

Teprve po sejmutí ztmavlé lakové vrstvy z 19.století vystoupily kvality barevného nánosu – přes šedou podmalbu Meganck pracoval převážně lazurně – s olejoprskyřičnými lazurami zacházel tak, jak bývá obvyklé u akvarelu, tj. v silném zředění. Výsledný barevný vjem tím získával mimořádnou hloubku, průhlednost. Pouze některé světelné akcenty – osvětlené vrcholky stromů – byly nasazovány pastózně, směsí obsahující olovnatou bělobu a patrně zmíněnou předpokládanou organickou žlut'. Při sledování mikroprůřezů barevnými vrstvami byl zjištěn zajímavý paradox – vrstvy tvořící maximum hloubky stínu se naopak jeví jako světlý lakový nános. Je to dáno rozptýlením částic pigmentů a barviva v transparentním olejoprskyřičném prostředí, vjem je dán teprve příslušným lomem světelných paprsků. Lze konstatovat, že Meganckova technika krajinomalby je promyšlený rafinovaný systém volné hry lazur, ve své době ojedinělý – je to přitom systém, v němž si autor vystačil se zcela omezenou barevnou škálou.

Poznámky o opravách: Jak při předběžné prohlídce, tak i během postupného snímání ztmavlé lakové vrstvy z 19.století, se stalo zřejmým značné narušení finálních lazur v důsledku hrubého čištění. K dalším ztrátám došlo ještě po úpravě 19.století později – při dalším čištění, bez sejmutí svrchního rámu. Pod tímto rámem se u obrazu s hradem v dolní části zachovala originální lazura prakticky neporušená, zlatavého odstínu. Do ostatní plochy nebyla rekonstruována, zůstává tedy patrná při podrobné prohlídce.

Změny (rozšiřování) formátu v 19.století kromě nastavené části obrazu s hradem vyvolaly potřebu domalby části oblohy a okrajů stromů i u druhého obrazu (snímek 27), došlo též k podstatnému ztemnění partie oblohy celkovou přemalbou. Úprava 19.století Meganckovým malbám výrazně uškodila, a skryla širokými rámy jejich části, zejména pak u obrazu s hradem celou dolní partii říčky pod mostem.

postup restaurace:

Konzervace plátna obou obrazů, zachovalého a dosud pevného, byla řešena rubovou impregnací vodným roztokem metylcelulózy a polyvinylalkoholu, následovalo pak přežehlení. I proražené místo bylo možno scelit bez užití záplat. Pro další postup bylo s komisí, složenou ze zástupců památkové péče a investora, rozhodnuto o způsobu nového napnutí systémem nastavených pláten a o volném podložení novým plátnem, které se rovněž penetrovalo metylcelulózou a z rubu bylo hydrofobizováno roztokem včelího vosku (s příměsí damary) v toluenu a terpentinu. Napínací rámy byly předtím konstrukčně zpevněny (klížení a tmelení trhlin) a opatřeny nátěrem polystyrenu a včelího vosku v toluenu.

Pro napravení nežádoucího zákrytu partie říčky pod mostem (obraz s hradem – 4486) bylo rozhodnuto o posunutí obrazové plochy směrem nahoru (tj. redukci plochy oblohy) a narovnění šikmé polohy hradní věže mírným vytočením obrazové plochy doprava dolů (viz zápisy z kontrolního dne).

Po opětném napnutí bylo provedeno postupné snímání ztmavlé lakové vrstvy z 19.století (snímky 10-14, 28-30), zároveň byla odstraněna přemalba v levé části obrazu s hradem a ztmavující přemalba oblohy obrazu se zříceninou. Následovalo tmelení (křídový tmel) a temperové retuše porušených míst. Po základním přelakování (damara a včelí vosk) byly provedeny korekce retuší olejoprskyřičnými lazurami. Rovněž rekonstruované místo doplňku na obraze s hradem (snímky 6,16-17) bylo nejprve podloženo temperou (v partiích stromů použit originální pigment – země zelená) a pak teprve dopracováno olejoprskyřičnými lazurami.

Vnější rámy byly po konstrukčním zpevnění a injektáži metylmetakrylátem opatřeny novou lakovou vrstvou (damara a včelí vosk), tmeleny a retušovány. Zlacené vnitřní lišty byly očištěny, zbaveny nežádoucích nánosů hnědého nátěru při okrajích, retušovány a pokryty ochrannou damarovou vrstvou (snímky 34-37).

16/1/2017

Antonín NOVÁK, akad.mal.
155 00 PRAHA 5 – Stodůlky, Mládí 448/17
tel. 235 515 833